

En provkarta över bladvariationer inom rododendronsläktet

Rhododendronsläktet

– upptäck bladens skönhet

Rhododendron upplever en renässans. Fokus ligger oftast på blommornas utseende, men ta er tid att upptäcka bladens skönhet, som varierar i både färg och form. Bengt Carlsson, som själv ägnar sig åt att korsa fram nya rododendronhybrider med siktet inställt på bladens utseende, berättar här om bladens skönhet.

Alla som har en rododendron i sin trädgård njuter av blomprakten den korta tid som den varar. Inte sällan kan en äldre buske bära hundratals knoppar som svämmar över med tusentals blommor. Man tar tacksamt emot och bugar sig inför det storslagna färgspelet. När den ymniga blomningen är över landar blommorna på marken i tusental och liknar i

sitt överdåd forna tiders ”maffiabegravningar”. Men själva blomningen är bara en del av rododendronsläktets prakt, vilket jag vill visa i den här artikeln.

DE MODERNA HYBRIDERNA

Under de senaste 20 åren har vi sett en uppsjö av nya hybrider introduceras på marknaden med spektakulära blommor och stor variation både form- och färgmässigt. Moderna hybrider från USA och Tyskland bl a från Hachmanns, har börjat dyka upp på plantskolorna. Försöken att ta fram bättre hybrider har lett till rododendronbuskar som blommar i regnbågens alla färger och som en extrabonus har blommorna försetts med en markant dekorativ fläck i svalget, vilket ger dem ett orkidéliknande utseende. Hybriderna kan med sitt sprakande färgspel dra iväg så långt färgmässigt att de ursprungliga art-

karaktärerna nästan helt suddas ut! Den renlärige odlaren som samlar ”rena” arter med mer sparsamma, naturliga blomfärger kanske rynkar på näsan och tycker att de moderna hybriderna har gått över gränsen och börjat närma sig ”vulgo”. Men smaken är ju som bekant olika och för samlaren så väl som den brede konsumenten är ett varierat utbud viktigt.

BLADENS SKÖNHET I CENTRUM

Låt oss sätta en tillfällig parentes runt blommorna och i stället fokusera på bladens skönhet. Att rododendronsällskapet tidning kallas för Rhododendronbladet är ingen slump. Det är bladen som tilldrar sig den största uppmärksamheten bland rododendronentusiasterna. Det är också i bladen man ser den största variationen inom släktet, med sina över tusen i naturen förekommande arter.

R. bureavii från Yunnan, Kina. Notera den kanelfärgade, filtade bladöversidan.

Sorterna 'Hydon Velvet' baktill och 'Golfer' framtil i bild med indumenterade blad, gå med lite tur att få tag på i handeln.

TRÄDBILDANDE OCH KRYPANDE

Rhododendron är ett vedartat släkte inom familjen *Ericaceae* som uppvisar stora skillnader när det gäller växtsätt och bladens utseende.

I släktet finns en stor variationsrikedom med trädbildande arter (som blir över tio meter) med upp till en meter långa blad ner till krypande och mattbildande dvärgarter (alpros-typen) med sina millimeterstora blad. Det är naturligtvis omöjligt att här presentera alla intressanta arter. Därför väljer jag att ge några exempel på bladtyper som får illustrera vad jag menar. Formerna varierar alltifrån cirkelrunda blad som hos arten *R. orbiculare*, till knivskarpa, lansettliknande som hos *R. roxieanum* och kraftigt mönstrade blad som hos jätten *R. rex* och dess ”lillasyster” *R. rex ssp. fctolacteum*.

FILTADE BLAD HOS OLIKA ARTER

Många arter har naturen försett med vackra, indumenterade, dvs filtade bladundersidor och läderartade, mörkgröna bladöversidor, vilket hjälper till att förstärka växtens karaktär och skönhet. Indumentet (filten) på bladens undersida skiftar i olika färgnyanser. Det finns silverskimrande indument hos *R. argyrophyllum*, olika brunorangea nyanser hos arterna *R.*

Blommorna i all ära, men bladskönhet har en alltför undanskymd plats ...

elegantulum och *R. wasonii* och kanelfärgat indument hos *R. bureavii*, men också gulbrunt indument som hos arten *R. wightii*. En del arter har också blåtonade blad med kanelbrunt indument undertill, som hos den i den indiska regionen Sikkim vanligt förekommande arten *R. campanulatum ssp. aeruginosum*. Liknade egenskaper har den dekorativa *R. clementinae* med sina friska grön-blåa blad.

Till detta kan läggas tomentet, dvs den lätta pudrade filten på ovsidan av bladen. Ibland krävs det både ett tränat öga och en vilja att stanna upp om man ska upptäcka alla de olika bladkaraktärerna inom rododendronsläktet.

PRIMÄRHYBRIDER

Om man söker sig bortom de stora plantskolornas sortiment av kommersiella hybrider, så hittar man ibland hos udda plantskolor, i trädgårdsamatörkretsar och i rododendronsällskapen en uppsjö av vackra primärhybrider (art x art-korsningar). Inte sällan handlar det om

korsningar som gjorts mellan en hårdig moderplanta och en icke hårdig fader. Det är ett sätt att korsa in vackra, men icke hårdiga artegenskaper, med en hårdig moderplanta. Ett utmärkt exempel på detta är en hybrid mellan ”superhårdiga” *R. brachycarpum* som tål nertill 41 minusgrader och den gulblommande giganten *R. macabeanum*. Resultatet blir en intermediär avkomma som behåller de stora bladen och får en vitgul blomma. Ett annat exempel på en bra kombination av goda egenskaper är den kända korsningen mellan *R. yakushmanum* och *R. rex*, även kallad Great Dane.

NÅGRA LYCKADE PRIMÄRHYBRIDER

Det finns, om man letar, några lyckade kommersiella hybrider med vackra blad. 'Hydon Velvet' (*R. yakushmanum* x *R. bureavii*) och 'Golfer' (*R. pseudochrysanthum* x *R. yakushmanum*) är båda fulländade var och en på sitt sätt. Den förra är en tätvuxen buske med kanelbrunt till rött indument, friska, mörkgröna blad och vackert behårade grenar! 'Golfer' är en ytterst dekorativ hybrid med sitt nästan vita indument och tomenterade bladöversida. Bladen hos dessa båda skiftar i olika kulörer från tidigt knoppstapring till fullt utvecklade blad. För oss som ägnar oss åt

Rhododendron med cirkelrunda blad, finns hos släkten *R. orbiculare*.

R. clementiae med friska grön-blåa blad.

Lansettliknande blad har *R. roxieanum*.

Den rena arten *R. campanulatum*, klockrododendron, i knopp, har tagit sig ända från bergen i Nepal till våra svenska trädgårdar.

En primärhybridkorsning mellan *Rhododendron yakushimanum* och *R. bureavii*, precis som 'Hydon Velvet', men med annat utseende.

> rododendronkorsningar med siktet inställt på bladskönhet är naturligtvis en liknande eller bättre hybrid ett hägrande mål.

RODODENDRONDVÄRGAR

Det finns som sagt jättar bland rododendronen, vackra i kraft av sin storlek, men det finns också miniatyrarter som kan vara lika spektakulära i all sin litenhet. På 1980-talet började Warren Berg i USA att experimentera med korsningar där "dvärgen" *R. proteoides* ingick, en art som växer på över 4 000 m höjd i Yunnan, Kina. Arten är extremt härdig och långsamväxande och har den unika egenskapen att den krymper sin korsningspartner. En stor art förvandlas när den korsas med *R. proteoides* lätt till en förkrympt miniatyrbuske. Som att tvätta en ylletroja i 90 grader. Resultatet blir en ytterst kompakt, låg och indumenterad avkomma som gör sig utmärkt i ett stenparti eller tillsammans med andra rododendron. Blomningen låter ofta vänta på sig. Mina egna *R. proteoides*-korsningar från 1990-talets början (i dag ca 15 cm höga) började blomma först en bit in på

2000-talet. Så tålmod krävs när man driver fram *proteoides*-hybrider från frö! Å andra sidan får uppfödaren en härdig, tidigblommande planta med en liten, oftast dekorativ, vit eller rosa klocka.

VARFÖR RODODENDRON?

Rhododendronsläktet hade länge haft ett oförtjänt dåligt rykte. Många förknippade rododendron med den vanliga parkrododendronen Catawbiense Grandiflorum med sina blåvioletta blommor. I dag har opinionen svängt. Pratar man med någon i de stora plantskolorna så talar de om en renässans för rododendron. Synd bara att sortimentet fortfarande är så begränsat och att fokus nästan alltid ligger på blommornas utseende. Blommorna i all ära, men bladskönhet har en alltför undanskymd plats i dagens hybrider.

Jag ställde den frågan till Tommy Ahnby, plantskolist i Munkedal, för några år sedan: "Varför rododendron?" Och fick ett snabbt svar: "De är alla unika individer med alldeles egna karaktärstika". Tommy tillhör den grupp odlare som gärna samlar indumenterade arter

och primärhybrider, gärna storbladiga sådana. Gunnar Bernler i Ljungskile med sin överdådiga samling av rododendron har många vackra primärhybrider i sin ägo där just "bladskönhet" är ett viktigt inslag. Gunnar har i sina samlingar 100-tals indumenterade hybrider från när och fjärran. Själv odlar jag gärna fram både indumenterade arter och hybrider och hoppas någon gång kunna korsa fram en vacker hybrid där alla ultimata egenskaper förenas i en och samma planta. Men arterna då? Trots allt står den "rena" arten fortfarande i en klass för sig. För vem kan motstå den blåvioletta knoppen hos den "rena" arten *R. campanulatum*, klockrododendron, som tagit sig ända från bergen i Nepal till våra svenska trädgårdar? Den som är intresserad av att se fler bilder av rododendronarter och hybrider, besök min hemsida www.rhododendron.nu eller Svenska Rhododendronsällskapetets hemsida, www.rhododendron.se.

Text och bild: Bengt Carlsson, trädgårdsamatör och amatörobotaniker

Nektar och gömslen åt de naturliga fienderna

Problemen med skadeinsekter i odlingslandskap och hemträdgårdar skulle kunna minskas om de naturliga fienderna fick bättre livsbetingelser. I det moderna odlingslandskapet saknas ofta nektarproducerande växter, som ger föda åt parasitsteklar, och ostörda övervintringsplatser för rovlevande skalbaggar och spindlar.

Hortonom Ulf Nilsson har i sitt doktorsarbete vid Sveriges lantbruksuniversitet studerat förutsättningarna för att stärka den biologiska bekämpningen av liljebaggen, *Lilioceris lillii*, och lilla kålflugan, *Delia radicum*.

Han inventerade liljebaggens fiender i tre regioner av södra Sverige och i Stockholm. Fyra arter av parasitsteklar som angriper liljebaggen konstatera-

des och förekomsten av de olika arterna varierade mellan regionerna. Mellan 21 till 57 procent av liljebaggens larver var parasiterade beroende på region och år.

– Effekten av parasitsteklarna på liljebaggen kan stärkas genom att jorden runt liljorna lämnas orörd under hösten, säger Ulf Nilsson. Då skadas inte det övervintrande stadiet av parasitsteklarna.

Den lilla kålflugans larver gör stor skada på angripna kålplantors rötter. Tidiga angrepp kan döda upp till 90 procent av plantorna om inga bekämpningsåtgärder vidtas, och det finns få tillåtna kemiska bekämpningsmedel att använda.

Parasitismen på kålflugans larver visade sig öka med 60 procent när parasitsteklarna hade tillgång till nektar från bovete i ett burförsök. Dill och bovete kombinerades med perenna gräs i blomster- och gräsremsor inom kålfältet i ett annat treårigt och storskaligt fältförsök.

Nektarn från blommorna gav föda åt parasitsteklar, som angriper kålflugans larver, och det perenna gräset erbjöd övervintringsplatser åt rovlevande skalbaggar.

Förekomsten ökade av vissa andra naturliga fiender, t ex kortvingen *Aleochara bipustulata*, i närheten av blomster- och gräsremsorna, samtidigt som skadeinsekterns frekvens inte påverkades.

– Även om bevarande biologisk bekämpning har potential att förbättra förutsättningarna för kålflugans fiender på sikt, bör andra bekämpningsstrategier användas parallellt, säger Ulf Nilsson. Man skulle exempelvis kunna applicera insektspatogena svampar och nematoder tidigt på säsongen för att reducera den första generationen av lilla kålflugan. Den biologiska bekämpningen av den andra generationen av kålflugorna kan också stärkas av blommande växter.

Sveriges lantbruksuniversitet